

ТОВАРЛАРНИНГ СИФАТИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛИК-ХУҚУҚИЙ ШАРТНОМАЛАРИНГ ЎРНИ

Маматов Шермухаммад Илхом ўғли

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги

Академияси ўқитувчиси, катта лейтенант

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15037473>

ARTICLE INFO

Received: 27th February 2025

Accepted: 28th February 2025

Published: 17th March 2025

KEYWORDS

Товар сифати, товар хавфсизлиги, фуқаролик-хуқуқий шартномалар, шартнома жавобгарлиги, сифат стандартлари, хавфсизлик кафолатлари, хуқуқий механизмлар, компенсация, товар етказиб бериш, шартнома ижроси, истеъмолчиларнинг хуқуқлари, хуқуқий ҳимоя.

ABSTRACT

Мазкур мақолада товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда фуқаролик-хуқуқий шартномаларнинг ўрни таҳлил қилинади. Замонавий бозор иқтисодиётида товарлар ва хизматлар сифати, уларнинг хавфсизлиги ва стандартларга мувофиқлиги аҳамиятлидир. Фуқаролик-хуқуқий шартномалар, айниқса, товар етказиб бериш, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларида, товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Мақолада товар сифати ва хавфсизлигини таъминлашга оид хуқуқий механизмлар, масалаларни ҳал этишдаги фуқаролик шартномаларининг қонуний ва амалий жиҳатлари кўриб чиқилади. Шундан ташқари, маҳсулотнинг муаммолари ёки хато ишлаб чиқариш ҳолатларида шартномалар асосида жавобгарлик ва компенсацияни белгилаш механизмига ҳам эътибор қаратилган.

Фуқаролар фаровонлигини оширишга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат бозор муносабатларини ривожлантириш ва ҳалол рақобат учун шарт-шароитлар яратади, истеъмолчиларнинг хуқуқлари устуворлигини ҳисобга олган ҳолда иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини кафолатлайди [1].

Замонавий бозор иқтисодиётида товарлар ва хизматлар сифати ва хавфсизлиги ҳар бир истеъмолчи учун муҳим омил ҳисобланади. Бозордаги рақобатнинг ошиши, истеъмолчиларнинг талаблари ва хуқуқий механизмларнинг мукаммаллашиши товарлар сифатига бўлган талабларни янада оширган. Шунингдек, товарлар хавфсизлигини таъминлашга қаратилган қонунчиликнинг янгиланиши ва ривожланишига қарамасдан, бу масаладаги муҳим ролни фуқаролик-хуқуқий шартномалар ушлаб турибди.

Фуқаролик-хуқуқий шартномалар товар етказиб бериш, ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва бошқа соҳаларда товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда, икки томоннинг хуқуқлари ва мажбуриятларини аниқ белгилаш орқали муҳим аҳамият касб этади. Шартномалар орқали ишлаб чиқарувчилар ва етказиб берувчилар

томонидан сифат ва хавфсизлик кафолатлари, муаммолар пайдо бўлган тақдирда компенсация ва жавобгарлик механизмлари белгиланади. Бу мақолада товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларнинг ўрни ва уларнинг амалиётдаги аҳамияти, ҳамда юридик механизмларнинг аниқлаштириш ва татбиқ этиш йўллари кўриб чиқилади.

Товарнинг сифати ва хавфсизлигига оид қонунлар ва стандартлар. Товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар билан бир қаторда мамлакатнинг қонунларида белгиланган стандартлар ва талаблар ҳам муҳим ўрин тутди. Масалан, мамлакатдаги санитария-эпидемиологик талаблар, маҳсулотнинг сифатига оид меъёрлар ва техник шартлар фуқаролик шартномаларига киритилади. Бу қонунлар товарларнинг фойдаланишга мос, хавфсиз ва истеъмолчилар учун фойда келтирадиган ҳолда ишлаб чиқарилишини таъминлайди.

Товар сифатига оид умумий талаблар:

- Функционаллигини таъминлаш - товар фойдаланиш мақсадига мос бўлиши керак. Масалан, электрон товарлар ёки машина қисми ишлашнинг аниқ белгиланган параметрларига мос келиши шарт.
- Мўлжалланган мавсумда ёки вақтларда ишлаш - агар товар айниқса, мавсумга боғлиқ бўлса (масалан, қишки ёки ёзги маҳсулотлар), шартномада товарнинг ишлаш муддати ҳам белгилаб қўйилиши лозим.
- Техник ва санитария талаблари – маҳсулот ишлаб чиқариш ва истеъмол қилишда техник меъёрларга, санитария ва экологияга оид талабларга мос бўлиши керак.

Товар хавфсизлигига оид кафолатлар. Фуқаролик шартномалари орқали товарнинг хавфсизлигини таъминлашга оид қатор механизмлар мавжуд. Бу ерда асосий эътибор қуйидагиларга қаратилиши лозим:

- **Фавқулодда ҳолатлардан ҳимоя:** Шартномада, агар товардан фойдаланишда салбий оқибатлар (масалан, хато ишлаши, балоғатга олиб келиши) рўй берса, сотувчи ёки ишлаб чиқарувчи жавобгар бўлиши керак. Бу кафолатлар, асосан, хавфсизлик учун юритилади.
- **Сертификатлар ва мувофиқлик тести:** Товарнинг хавфсизлиги бўйича кафолат бериш учун маҳсулотлар аниқ сертификатларга эга бўлиши керак. Бу сертификатлар товарнинг хавфсиз ва стандартларга мослигини исботлайди.
- **Қайтариш ва алмаштириш шартлари:** Товар хавфли ёки стандартларга мос келмаган ҳолда, харидор товарни қайтариш ёки алмаштириш ҳуқуқига эга бўлиши керак. Бу шартнома асосида кафолатланиши шарт.

Агар товарнинг сифати ёки хавфсизлиги шартномага мос келмаса, фуқаролик шартномаси орқали харидор ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қодир. Товарнинг сифати ёки хавфсизлиги шартномага зид келса, харидор судга даъво қилган ҳолда ишлаб чиқарувчи ёки сотувчидан компенсация талаб қилиш ҳуқуқига эга. Бу шунчаки товлар билан боғлиқ нисбатан, шартномадаги талабларга зид келган ҳолда амалга оширилади. Шунингдек, товардан фойдаланиш натижасида шахс ёки мулкка зарар етса, шартнома асосида зарарни компенсация қилиш мумкин. Бу ерда ишлаб чиқарувчи ёки сотувчининг жавобгарлиги бўлади. Ишлаб чиқарувчи ёки сотувчи товар сифатига нисбатан, агар маҳсулот мўлжалланган вақт давомида ўз ишини бажарса, ундан фойдаланиш билан боғлиқ муаммолар келиб чиқса, улар жавобгарликка тортилиши керак. Бу жавобгарлик шартномада белгилаб қўйилади. Агар товар хавфли ёки низо туғдирса, товарни ёки хизматни қайтариш, таъмирлаш ёки алмаштириш вазифасини олади.

Фуқаролик шартномалари орқали товарнинг сифати ва хавфсизлигини текшириш механизмларини ҳам белгилаш мумкин. Бу текширишлар қуйидаги шаклда амалга оширилиши мумкин:

- **Лаборатория ва санитария текширишлари:** Агар товар хавфсизлигини текшириш талаб қилинса, лаборатория хулосалари асосида аниқлаштиришлар олиб борилади.

- **Ҳукумат ва хусусий органлар текширувлари:** Бу органлар товарни сертификатлаш ва сифатига текшириш ишларини амалга оширишади.

Фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар товарлар сифати ва хавфсизлигини таъминлашда муҳим роль ўйнайди. Улар товарни харид қилиш, ишлаб чиқариш ёки сотиш жараёнида барча тарафларнинг ҳуқуқларини ва мажбуриятларини аниқ белгилайди. Бу, ўз навбатида, товарнинг хавфсизлигини таъминлаш, муносабатлар тизимида эҳтиёжларнинг қондирилишига қўмаклашади. Шартномадаги аниқ талаблар ва кафолатлар товар сифатига оид муаммоларни камайтириши ва натижада истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга ёрдам беради.

Товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларга тўғридан тўғри тааллуқли бир қатор ҳуқуқий асослар мавжуд. Бу асослар, биринчи навбатда, Ўзбекистон Республикаси қонун-ҳужжатлари, халқаро ҳуқуқ ва стандартларга таянади. Фуқаролик кодекси, санитария-эпидемиологик қонунлар ва бошқа қонун ҳужжатлари, шунингдек, товар сифатига оид умумий стандартлар ишлаб чиқарувчилар ва харидорлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солишда муҳим роль ўйнайди. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси товарлар, хизматлар ва шартномаларни тартибга солишда асосий ҳуқуқий ҳужжат бўлиб, унинг айрим нормалари товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашга қаратилган. Масалан:

- шартнома ва унинг шартлари (Фуқаролик кодексининг 359-моддаси): Ушбу модда шартномаларда товар сифати ва хавфсизлигига оид талаблар, кафолатлар, талаблар ва шартларни аниқ белгилашга имкон беради. Товарнинг сифати талабларга жавоб бериши керак.

- жавобгарлик ва компенсация (Фуқаролик кодексининг 410-моддаси): Агар товар сифати ёки хавфсизлигига оид шартномада белгиланган талабларга зид келса, сотувчи ёки ишлаб чиқарувчи жавобгар бўлади. Бу қоидалар товар сифатига оид ҳар қандай бузилишлар учун компенсация талаб қилишга асос бўлади.

- товарнинг сифатини текшириш (Фуқаролик кодексининг 407–409-моддалари): Агар шартнома талабига мувофиқ, товар белгиланган муддат давомида хизмат қилишни кафолатлайдиган бўлса, харидорнинг ҳуқуқлари ҳимоя қилинади.^[2]

Товарлар сифати ва хавфсизлигига оид қонунлар ва стандартлар:

техник регламентлар - Ўзбекистонда товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлаш учун техник регламентлар, стандартлар ва сертификатлаш тизимлари мавжуд. Масалан, Ўзбекистон Республикасининг “Техник жиҳатдан тартибга солиш тўғрисида”ги қонун ва техник стандартлар товарлар ва хизматларнинг хавфсизлиги, сифатини таъминлашга ёрдам беради. Бу регламентлар товарнинг савдога чиқарилишига қўйиладиган минимал талабларни белгилайди.

ҳар бир турдаги маҳсулотлар учун махсус стандартлар. Агар товарлар махсус стандартларга ёки сертификатлаш талабларига мувофиқ ишлаб чиқарилиши керак бўлса, фуқаролик шартномаларида ушбу талаблар аниқ кўрсатилган бўлиши керак. Масалан, агар ахборот ва технологик товарлар ҳақида гап кетса, уларга ўзига хос стандартлар ва қоидалар мавжуд.

Ўзбекистон Республикасининг Санитария ва эпидемиология қонунлари. Ўзбекистонда маҳсулотларнинг хавфсизлиги, айниқса, озиқ-овқат маҳсулотлари ва медикаментлар билан боғлиқ бўлса, махсус санитария қонунлари ва талаблар мавжуд. Улар товарларнинг хавфсизлиги, сифатини ва экологик талабларга мослигини назарда тутди. Мазкур қонунларга мувофиқ, товарлар санитария қоидаларига мувофиқ ишлаб чиқарилиши, сақланиши ва тўғри сертификатлашдан ўтказилиши керак.

Халқаро стандартлар ва қоидалар. “ISO” ташкилоти. (Халқаро стандартлаштириш ташкилоти). Халқаро стандартлар товарлар сифати ва хавфсизлигини белгилашда муҳим ўрин тутди. Масалан, ISO 9001 (сифат бошқарув тизимлари), ISO 22000 (озик-овқат хавфсизлиги) ва бошқа халқаро стандартлар бўйича товарлар ишлаб чиқаришда белгилашлар амалга оширилади. Бундай стандартлар товарнинг хавфсизлигини ва сифатини таъминлашда ишлаб чиқарувчи ёки сотувчига кўмаклашади.

“СЕ белгиси” (Conformité Européenne). Европа Иттифоқида ишлаб чиқарилган товарлар учун СЕ белгиси товарнинг унинг мавжуд стандартларга ва техник регламентларга мослигини тасдиқлайди. Бундай стандартлар шартномада белгиланган талабларга мос келиши керак [3].

Фуқаролик-ҳуқуқий шартномалардаги асосий талаблар. Товарлар сифати ва хавфсизлигига оид шартномаларнинг асосий талабларидан баъзиларини қуйидаги формаларда белгилаш мумкин:

- Товарнинг тавсифи. Товар сифати ва хавфсизлигини таърифлаш шартномада аниқ кўрсатилган бўлиши керак. Бу товарнинг фойдаланиш мақсади, хусусиятлари, стандарти ва технологик кўрсаткичлари ҳақида бўлиши мумкин.

- Техник ҳолат ва ишлаш. Товарнинг белгиланган вақт давомида ишлаши ёки белгилаш талабларига жавоб бериши кераклиги шартномада белгиланади.

- Кафолатлар. Товарни харид қилган шахс учун кафолатлар (масалан, товарнинг аниқ бир муддатда тўғри ишлаши) ёки алмаштириш ҳуқуқлари берилади.

- Товарнинг хавфсизлиги. Агар товар хавфли бўлса, шартномада хавфсизликка оид қўшимча талаблар, сертификатлаш жараёни ва товарнинг зарарсизлигини исботловчи хулосалар ҳам кўрсатилиши керак.

Товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларнинг роли муҳим бўлиб, улар товарлар ва хизматлар билан боғлиқ бўлган барча ҳуқуқий муносабатларни тартибга солади. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси, техник регламентлар, халқаро стандартлар ва санитария қонунлари ушбу соҳадаги муҳим ҳуқуқий асосларни ташкил қилади. Бу норматив ҳужжатлар асосида товарлар сифати ва хавфсизлигини таъминлаш, агар товарлар шартномада белгиланган талабларга жавоб бермаса, мажбурий ҳуқуқий механизмларни ишга солиш мумкин. Фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар товарни харид қилиш, ишлаб чиқариш ёки сотиш жараёнида барча тарафларнинг ҳуқуқларини ва мажбуриятларини аниқ белгилайди. Бу, ўз навбатида, товарнинг хавфсизлигини таъминлаш, муносабатлар тизимида эҳтиёжларнинг қондирилишига кўмаклашади. Шартномадаги аниқ талаблар ва кафолатлар товар сифатига оид муаммоларни камайтириш ва натижада истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон) (мурожаат вақти 25.02.2025).
2. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. <https://lex.uz/docs/111189> (мурожаат вақти 2024.05.24 (мурожаат вақти 25.02.2025).
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/> (мурожаат вақти 25.02.2025).